

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

О. С. Федченко

LEGAL GROUNDS FOR THE USE OF FIREARMS BY POLICE OFFICERS: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEGISLATION OF UKRAINE AND THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

Oleksiy Fedchenko

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз правових підстав застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України та поліції Федеративної Республіки Німеччина. Досліджено положення Закону України «Про Національну поліцію», Федерального закону Федеративної Республіки Німеччина «Про безпосередній примус при здійсненні публічної влади службовцями федеральних органів» (UZwG), Федерального закону про поліцію (BPolG), а також законодавства окремих федеральних земель.

Проведений аналіз показав, що застосування вогнепальної зброї поліцейськими Федеративної Республіки Німеччина має певні відмінності з правилами застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України. Особливу увагу при проведенні порівняльного аналізу приділено підставам застосування вогнепальної зброї, принципу пропорційності, вимогам щодо заподіяння необхідної та достатньої шкоди, застосуванню зброї проти осіб у натовпі, попередженню про застосування зброї та діям поліцейського після її застосування. Слід зазначити, що поліцейські Федеративної Республіки Німеччина чітко дотримуються вимог міжнародних нормативних актів стосовно застосування сили і зброї таких як «Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку», які ухвалені на 8-му Конгресі ООН у вересні 1990 року, а також Європейського Кодексу поліцейської етики, який був прийнятий Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 року.

На підставі проведеного аналізу сформульовано ряд конкретних пропозицій щодо можливого вдосконалення національного законодавства України з урахуванням досвіду Федеративної Республіки Німеччина, а також практичних дій працівників Національної поліції України

Ключові слова: вогнепальна зброя, поліція, поліцейські заходи примусу, безпосередній примус, застосування зброї, пропорційність, необхідна шкода, достатня шкода, Національна поліція України, Федеративна Республіка Німеччина.

Abstract. The article provides a comparative analysis of the legal grounds for the use of firearms by officers of the National Police of Ukraine and the police of the Federal Republic of Germany. The provisions of the Law of Ukraine "On the National Police", the Federal Law of the Federal Republic of Germany "On Direct Coercion in the Exercise of Public Power by Federal Officials" (UZwG), the Federal Police Act (BPolG), as well as the legislation of individual federal states are examined.

The analysis showed that the use of firearms by police officers of the Federal Republic of Germany has certain differences from the rules for the use of firearms by officers of the National Police of Ukraine. Particular attention in conducting the comparative analysis was paid to the grounds for the use of firearms, the principle of proportionality, the requirements for causing necessary and sufficient harm, the use of weapons against persons in a crowd, warning about the use of weapons and the actions of the police officer after its use. It should be noted that the police of the Federal Republic of Germany strictly adhere to the requirements of international regulations regarding the use of force and weapons, such as the "Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials", adopted at the 8th UN Congress in September 1990, as well as the European Code of Police Ethics, which was adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on September 19, 2001.

Based on the analysis, a number of specific proposals have been formulated regarding the possible improvement of the national legislation of Ukraine, taking into account the experience of the Federal Republic of Germany, as well as the practical actions of the National Police of Ukraine.

Key words: firearms, police, police coercive measures, direct coercion, use of weapons, proportionality, necessary harm, sufficient harm, National Police of Ukraine, Federal Republic of Germany.

1. Вступ. Застосування вогнепальної зброї працівниками поліції завжди було, є і буде критично важливим, актуальним та найбільш дискусійним питанням серед усіх питань, що стосуються застосування поліцейських заходів примусу. Насамперед це пов'язано з тією шкодою, яку може завдати поліцейський при

застосуванні зброї. Важливим чинником є й та відповідальність, яку несе поліцейський у разі незаконного застосування зброї.

У різних країнах існують різні підходи до правових засад застосування вогнепальної зброї. Підходи до регулювання цієї сфери значною мірою залежать від політичної сис-

теми та правової традиції кожної конкретної держави. Порівняльний аналіз таких правоохоронних систем, як Національна поліція України та поліція Федеративної Республіки Німеччина – Федеральна поліція (загальнонаціональний рівень) та поліція земель (місцевий рівень), – дозволяє виявити суттєві відмінності у підходах до застосування зброї, що зумовлені різним історичним контекстом, рівнем загроз та правовою культурою обох держав.

Якщо вітчизняне законодавство формувалося в умовах стрімкого реформування правоохоронних органів, наявності імперського та постімперського досвіду, викликів гібридної війни та збройної агресії, то німецька модель спирається на десятиліттями відпрацьовані стандарти деескалації, децентралізацію та концепцію «мінімального втручання».

Наше дослідження спрямоване, насамперед, на зіставлення нормативно-правових підстав, що регламентують застосування вогнепальної зброї в обох країнах. Важливо провести такий аналіз з урахуванням нормативно-правового забезпечення як загальнонаціонального рівня, так і місцевого рівня – рівня федеративної землі.

Говорячи про зарубіжний досвід, який завжди є цікавим, корисним та необхідним для вивчення при реформуванні національних органів правопорядку, переважна більшість дослідників вказує на необхідність адаптації такого досвіду до вимог національного законодавства. На даний час Україна, перебуваючи в стані війни та прагнучи вступити до Європейського Союзу, має необхідність аналізувати сучасний стан законодавства провідних держав ЄС уже сьогодні для створення передумов удосконалення відповідного законодавства, приведення його до вимог законодавства ЄС та запровадження передових норм в Україні у майбутньому.

На нашу думку, провідною державою ЄС є Федеративна Республіка Німеччина (ФРН), оскільки саме ФРН на даний час політично, економічно та інституційно є одним із лідерів сучасної Європи, а поліція ФРН є зразком органу правопорядку, на який може рівнятися Національна поліція України.

Згідно з офіційним звітом OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2026 (Опитування ОЕСР щодо чинників довіри до державних інституцій), оприлюдненим наприкінці червня 2026 року, рівень довіри громадян Німеччини до своєї поліції залишається на стабільно високому рівні. 64 % опитаних громадян мають високий або помірно високий рівень довіри до правоохоронних

органів [9]. В Україні такий рівень довіри є значно нижчим. Згідно із загальнонаціональним опитуванням соціологічної служби Центру Разумкова, проведеним 31 січня – 4 лютого 2026 року, рівень довіри українців до Національної поліції становить 37 % [12].

Зазначене, на нашу думку, свідчить про високий рівень суспільної довіри до поліції ФРН. Важливим елементом, що впливає на суспільну думку та рівень довіри населення, є випадки застосування зброї поліцейськими, оскільки кожен такий випадок має високу медійну інформативність, суспільний резонанс та стає предметом широкого обговорення. Випадки обґрунтованого та законного застосування зброї підвищують авторитет і довіру до поліції, створюють у громадян відчуття захищеності, тоді як незаконне застосування зброї підриває авторитет правоохоронного органу, зменшує рівень довіри до поліції та створює відчуття «поліцейського свавілля» в державі.

Мета статті Метою статті є здійснення порівняльного аналізу нормативно-правових підстав застосування вогнепальної зброї працівниками поліції України та Федеративної Республіки Німеччина, визначення спільних і відмінних підходів до правового регулювання такого застосування та формулювання пропозицій щодо можливого вдосконалення законодавства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання застосування поліцейських заходів примусу, у тому числі вогнепальної зброї, досліджували у своїх працях такі українські науковці, як О. М. Бандурка, К. Б. Левченко, О. В. Безпальова, В. В. Галунько, В. В. Ортинський, В. Я. Настюк, В. В. Серeda, П. Д. Біленчук та інші.

Разом із тим порівняльний аналіз правових підстав застосування вогнепальної зброї поліцейськими України та Федеративної Республіки Німеччина, з урахуванням особливостей правового регулювання на федеральному рівні та рівні федеральних земель, потребує подальшого дослідження.

2. Матеріали та методи. Матеріальну основу дослідження становлять положення Конституції України, законів України, актів Кабінету Міністрів України, інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері правових підстав застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України та поліції Федеративної Республіки Німеччина.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема діалектичний,

системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, логіко-семантичний та метод правового моделювання, застосування яких дало змогу комплексно дослідити адміністративно-правові механізми правового регулювання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції України. На основі аналізу сформульовано окремі пропозиції щодо доповнень до законодавства України у сфері застосування вогнепальної зброї

3. Результати та обговорення. Федеральний закон Федеративної Республіки Німеччина «Про безпосередній примус при здійсненні публічної влади службовцями федеральних органів» (Gesetz über den unmittelbaren Zwang bei Ausübung öffentlicher Gewalt durch Vollzugsbeamte des Bundes, далі — UZwG) є базовим нормативно-правовим актом, що визначає правові підстави та порядок застосування безпосереднього примусу федеральними службовцями [1]. Поряд із ним застосовується Федеральний закон про поліцію (Bundespolizeigesetz, BPolG), який визначає повноваження Федеральної поліції [2].

Відповідно до положень UZwG, безпосередній примус визначається як вплив на осіб або речі шляхом фізичної сили, застосування допоміжних засобів або зброї [1]. Закон встановлює загальні правила застосування безпосереднього примусу, а також спеціальні положення щодо застосування вогнепальної зброї.

Крім того, закон чітко визначає поняття зброї та встановлює спеціальні вимоги до її застосування [1].

Важливим є те, що законодавство ФРН передбачає необхідність дотримання принципу пропорційності. Застосування безпосереднього примусу допускається лише тоді, коли воно є необхідним для виконання поставленого завдання, а обраний засіб відповідає характеру та ступеню небезпеки [1; 3].

Подібний підхід передбачений і законодавством України. Так, стаття 29 Закону України «Про Національну поліцію» визначає вимоги до поліцейського заходу, зокрема його законність, необхідність, пропорційність та ефективність [4]. Застосування поліцейських заходів має здійснюватися з урахуванням характеру конкретної ситуації та необхідності мінімізації негативних наслідків для прав і свобод людини. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам діяльності правоохоронних органів [7; 8].

Відповідно до § 9 UZwG безпосередній примус із застосуванням зброї допускається лише у випадках, передбачених законом [1]. При цьому особливе місце займає § 10 UZwG,

який визначає підстави застосування вогнепальної зброї проти осіб [1].

Стаття 46 Закону України «Про Національну поліцію» також встановлює спеціальні правила застосування вогнепальної зброї поліцейськими [4].

Параграф 10 UZwG визначає вичерпний перелік підстав застосування вогнепальної зброї [1].

По-перше, вогнепальна зброя може застосовуватися для відвернення безпосередньої загрози життю або здоров'ю людини [1].

По-друге, зброя може бути застосована для запобігання вчиненню тяжкого злочину або затримання особи, яка вчинила такий злочин [1].

По-третє, застосування зброї допускається для затримання особи, яка перебуває під вартою або підлягає примусовому поміщенню до установи у випадках, передбачених законом [1].

По-четверте, зброя може застосовуватися для припинення втечі особи, якщо виконуються передбачені законом умови [1].

По-п'яте, застосування зброї допускається для захисту майна у випадках, прямо передбачених законом [1].

Водночас аналіз законодавства окремих федеральних земель свідчить, що відповідні положення на федеральному рівні доповнюються та конкретизуються земельним законодавством. Зокрема, Polizeigesetz des Landes Nordrhein-Westfalen містить окремі положення щодо застосування вогнепальної зброї [3]. Практичне застосування відповідних норм конкретизується також адміністративними положеннями [10].

Законодавство України передбачає інший підхід до визначення підстав застосування вогнепальної зброї. Відповідно до статті 46 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський має право застосовувати вогнепальну зброю лише у визначених законом випадках [4].

Порівнюючи положення законодавства України та ФРН, можна дійти висновку, що обидві правові системи виходять із необхідності обмеження застосування зброї лише випадками, коли існує реальна та безпосередня небезпека, а інші засоби є недостатніми.

Водночас німецьке законодавство більш детально регламентує окремі випадки застосування зброї та встановлює спеціальні умови для кожного з них [1].

Значний інтерес становить питання співвідношення необхідної оборони та спеціальних повноважень поліцейського. Кримінальний кодекс України у статті 36 визначає

поняття необхідної оборони, а стаття 39 – крайньої необхідності [5]. Водночас застосування поліцейським вогнепальної зброї регулюється спеціальною нормою – статтею 46 Закону України «Про Національну поліцію» [4].

Важливе значення має також положення частини сьомої статті 46 Закону України «Про Національну поліцію», відповідно до якого поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю лише в обсязі, необхідному для виконання своїх повноважень [4].

На нашу думку, необхідною слід вважати таку шкоду, яка є мінімально можливою за конкретних обставин для досягнення законної мети застосування зброї. Достатньою є така шкода, яка дозволяє припинити безпосередню загрозу та досягнути поставленої законом мети. Таким чином, необхідна та достатня шкода визначає межі допустимого застосування зброї: нижня межа визначається необхідністю, а верхня – достатністю.

Окремої уваги потребує питання застосування вогнепальної зброї у випадках, коли постріл із високою ймовірністю може призвести до смерті людини. У законодавстві ФРН це питання врегульовано більш чітко. UZwG передбачає спеціальні положення щодо застосування зброї у випадках безпосередньої небезпеки для життя [1].

Відповідно до положень UZwG застосування вогнепальної зброї, яке з високою ймовірністю може спричинити смерть, допускається лише як єдиний засіб відвернення безпосередньої небезпеки для життя або небезпеки тяжкого ушкодження [1].

Таким чином, німецький законодавець прямо пов'язує можливість застосування зброї, яка може спричинити смерть, із характером та ступенем небезпеки, а також із відсутністю іншого ефективного способу її відвернення [1].

Параграф 11 UZwG визначає категорії осіб, щодо яких допускається застосування вогнепальної зброї [1]. Українське законодавство також визначає відповідні категорії осіб, щодо яких може застосовуватися вогнепальна зброя поліцейським [4].

Також згідно з параграфом 12 застосування вогнепальної зброї є недопустимим, якщо для посадової особи є очевидним, що з високою ймовірністю постраждають сторонні (непричетні) особи. Це правило не діє, якщо застосування вогнепальної зброї є єдиним засобом відвернення безпосередньої загрози для життя людини [1].

Аналогічна норма існує і в ч. 9 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» [4], що

відповідає міжнародним стандартам застосування сили правоохоронними органами [7; 8].

Параграфом 13 прописано порядок попередження про застосування зброї, а саме попередження про застосування повинно бути зроблено голосом, але попереджувальний постріл не тільки дозволяється, але і прирівнюється до такого попередження [1]. Законодавець дозволяє застосовувати зброю без попередження, якщо таке застосування є єдиним способом відвернення безпосередньої загрози життю людини, і зволікання призведе до непоправних наслідків [1].

Статтею 43 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено, у який спосіб робиться попередження, а саме голосом, якщо до великої групи людей або на великій відстані – через гучномовці або підсилювачі звуку [4]. Термін «попереджувальний постріл» у Законі України «Про Національну поліцію» відсутній.

Вважаємо за можливе повернути таку норму в Закон України «Про Національну поліцію», однак питання залишається дискусійним, і пов'язано це з наявною небезпекою для оточуючих під час виконання неконтрольованого пострілу.

Параграф 14 містить положення, які на даний час відсутні в законодавстві України, а саме: застосування зброї проти осіб у натовпі [1]. Суть цієї норми в тому, що якщо після багатократного попередження про застосування зброї людина не виходить з агресивного натовпу, то така особа не вважається сторонньою (непричетною) особою, а отже, і до неї можливо застосовувати зброю.

На нашу думку, таку норму, якщо і можливо вносити в українське законодавство, то тільки після ретельного і ґрунтовного вивчення та обговорення щодо відповідності такої норми Конституції України та інших законів України [6].

Розділ 4 цього закону передбачає дії поліцейського після застосування поліцейських заходів примусу (безпосереднього примусу), а саме: якщо особі було завдано тілесних ушкоджень, поліцейський повинен негайно надати першу допомогу та викликати невідкладну медичну допомогу, як тільки це дозволить безпекова ситуація (параграф 15) [1].

Про кожен випадок застосування безпосереднього примусу за допомогою допоміжних засобів або вогнепальної зброї посадова особа зобов'язана негайно скласти детальний письмовий рапорт своєму керівництву. У рапорті мають бути зазначені підстави, хід подій, вид застосованого примусу та його наслідки [1].

У порівнянні із частиною 10 статті 46 Закону України «Про Національну поліцію» німецький законодавець не розрізняє застосування та активне застосування вогнепальної зброї, і прямо вказує, що після будь-якого застосування потрібно негайно у письмовій формі (рапортом) повідомити свого керівника, крім того, прописано зміст такого рапорту (підстави, хід подій, вид застосованого примусу та його наслідки), що також є позитивним досвідом, який можливо перейняти до національного законодавства України [1; 4].

Потрібно зазначити, що при аналізі законодавства місцевого рівня (закон про поліцію землі) встановлено, що вказані в Законі UZwG вимоги, підстави та інші регулюючі норми, що регулюють застосування вогнепальної зброї поліцейськими, з певними незначними відмінностями дублюються відповідними місцевими законами [3]. Однак більш детальний порівняльний аналіз поліцейського законодавства ФРН місцевого рівня та норм українського законодавства потребує додаткового опрацювання, вивчення та дослідження.

4. Висновки. Проведений порівняльний аналіз дозволяє зробити висновок, що правове регулювання застосування вогнепальної зброї в Україні та Федеративній Республіці Німеччина має як спільні, так і відмінні риси.

Спільним для обох правових систем є орієнтація на принцип законності, необхідності та пропорційності застосування сили [1; 4; 7; 8].

Водночас німецьке законодавство більш детально регламентує окремі підстави та умови застосування вогнепальної зброї, що дозволяє більш чітко визначити межі дискреційних повноважень поліцейського [1].

На нашу думку, досвід ФРН може бути використаний для подальшого вдосконалення українського законодавства.

По-перше, доцільним є розглянути можливість більш чіткого нормативного розмежу-

вання застосування вогнепальної зброї проти осіб та її застосування щодо речей з урахуванням положень UZwG [1; 4].

По-друге, доцільним є розглянути можливість більш детального визначення підстав застосування зброї за аналогією з § 10 UZwG, що дозволило б зменшити рівень правової невизначеності при прийнятті поліцейським рішення про застосування зброї [1; 4].

По-третє, заслуговує на увагу питання нормативного визначення можливості застосування вогнепальної зброї у випадках безпосередньої загрози життю, за умови забезпечення відповідності такого регулювання Конституції України та міжнародним стандартам захисту права на життя [1; 6; 7; 8].

По-четверте, потребує подальшого дослідження питання можливого запровадження попереджувального пострілу як окремого способу попередження про застосування зброї [1; 4].

По-п'яте, потребує окремого наукового та правового аналізу можливість запровадження в українське законодавство положень щодо застосування зброї проти осіб у натовпі, передбачених законодавством ФРН, з обов'язковою оцінкою їх відповідності Конституції України [1; 3; 6].

По-шосте, позитивним досвідом для України може бути більш детальне нормативне визначення порядку документування кожного випадку застосування вогнепальної зброї та змісту відповідного рапорту [1; 4].

Таким чином, досвід Федеративної Республіки Німеччина може бути корисним для подальшого вдосконалення законодавства України у сфері застосування поліцейських заходів примусу. Водночас запровадження окремих положень німецького законодавства потребує їх адаптації до української правової системи, конституційних гарантій та сучасних умов діяльності Національної поліції України.

REFERENCES

1. Gesetz über den unmittelbaren Zwang bei Ausübung öffentlicher Gewalt durch Vollzugsbeamte des Bundes (UZwG) : vom 10.03.1961, zuletzt geändert durch Art. 1 G vom 25.11.2025 (BGBl. 2025 I Nr. 281). <https://www.gesetze-im-internet.de/uzwg/>
2. Bundespolizeigesetz (BPolG) : vom 19.10.1994, zuletzt geändert durch Art. 8 G vom 10.02.2026 (BGBl. 2026 I Nr. 39). https://www.gesetze-im-internet.de/bpgsg_1994/
3. Polizeigesetz des Landes Nordrhein-Westfalen (PolG NRW) : in der Fassung der Bekanntmachung vom 25.07.2003, zuletzt geändert durch Art. 1 des Gesetzes vom 02.12.2025 (GV. NRW. S. 1132). <https://recht.nrw.de/lrgv/gesetz/13122025-polizeigesetz-des-landes-nordrhein-westfalen-bekanntmachung-der-neufassung/>
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Поточна редакція від 12.04.2026. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-viii>
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
8. Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August – 7 September 1990. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/firearms.pdf>
9. OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2026 Results: Germany. Paris : OECD, 2026. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2026-results_c88c8869-en/germany_a8908944-en.html
10. Verwaltungsvorschrift zum Polizeigesetz des Landes Nordrhein-Westfalen (VVPolG NRW): RdErl. d. Innenministeriums v. 19.12.2003–44.1-2001. <https://recht.nrw.de/lrm/verwaltungsvorschrift/verwaltungsvorschrift-zum-polizeigesetz-des-landes-nordrhein-westfalen-0/>
11. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland : vom 23.05.1949, zuletzt geändert durch Gesetz vom 22.03.2025 (BGBl. 2025 I Nr. 94). <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/>
12. Лідери та аутсайдери довіри українців серед інститутів влади – дані дослідження КБФ. Київський Безпековий Форум. 16.02.2026. <https://ksf.open.ukraine.org/categories/news/lideri-ta-outsajderi-doviri-ukrayinciv-sered-institutiv-vladi-dani-doslidzhennya-kbf>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Oleksiy Fedchenko

Candidate of Law, Associate Professor, Senior Lecturer
at the Department of Fire Training of the Educational
and Scientific Institute of Police Activities of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine
e-mail: alekseifedchenk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4447-1387>

Федченко Олексій Сергійович

кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач
кафедри вогневої підготовки навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності, Національна
академія внутрішніх справ
e-mail: alekseifedchenk@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4447-1387>

Дата надходження статті: 28.05.2026

Дата надходження виправленої версії статті: 11.06.2026

Дата прийняття статті: 17.06.2026

Дата публікації статті: 05.10.2026